

Є. О. Мельников. *Ілько Борщак як земляк, подвижник долі, провісник української духовності* / ред. В. П. Шкварець. Миколаїв: Іліон 2012, 210 с.

У сучасній українській історіографії осмислення творчості еміграційного дослідника Ілька Борщака (1892–1959) відбувається в рамках двох принципово різних епістемологічних підходів – апологетичного та критичного. Перший з них, давніший, а відтак представлений дещо більшою кількістю історіографічних текстів, визнає І. Борщака одним з видатних творців національно-патріотичної концепції історії¹. Другий, сформований щойно протягом останнього десятиліття, наполягає на

¹ Див., наприклад: Я. Дашкевич. Ілько Борщак і його вклад в історіографію України // *Вісник Київського університету. Серія «Історичні науки»*, вип. 32. Київ 1990, с. 47-52; його ж: Передмова // І. Борщак. *Мазепа. Орлик. Войнаровський. Історичні есе*. Львів 1991, с. 3-4; його ж: Ілько Борщак, історик // Я. Дашкевич. *Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури* / упор. М. Капраль, Г. Сварник, І. Скочиляс, передмова І. Вакарчук, І. Гирич. 2-ге вид. Львів 2007, с. 461-471; В. Шевчук. Передмова // В. Різниченко, І. Борщак. *Пилип Орлик – гетьман України. Великий мазепиниць Григор Орлик: Історичні оповіді*. Київ 1996, с. 17-20; С. Білокінь. Післямова // І. Борщак, Р. Мартель. *Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана*. Київ 1991, с. 307-315; В. Череватюк. Ілько Борщак – невтомний дослідник і поширювач української джерельної спадщини за кордоном // *Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів*, т. 1. Київ 1996, с. 418-429; В. Сарбей. Хто він – Ілько Борщак? // *Історичний календар 1999*. Київ 1998, с. 24-28; П. Сохань. Видатний український історик, джерелознавець і бібліограф // І. Борщак. *Україна в літературі Західної Європи*. Київ 2000, с. 7-23; *Часопис «Україна» (Париж): Показчик* / укл. І. Забіяка. Київ 2000; В. Шкварець. *Ілля Борщак. Життя, діяльність, творчість*. Миколаїв 2002; його ж: Борщак Ілля Львович // *Миколаївці: визначні історики і краєзнавці минулого: Навчальний посібник*. Миколаїв 2004, с. 35-43; Р. Кириченко. Українознавчі студії науковців української діаспори у Франції // *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства*, т. 2. Київ 2004, с. 57-72; Л. Рева. Ілько Борщак – популяризатор творів української проблематики у франкомовному науковому середовищі // *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*, вип. 15. Харків 2006, с. 221-227; її ж: Ілько Борщак про видатні історичні постаті (за архівами НБУВ) // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*, вип. 16. Київ 2006, с. 482-489; В. Матвіїшин. Науково-публіцистична діяльність Ілька Борщака у Франції // В. Матвіїшин. *Український літературний європеїзм*. Київ 2009, с. 244-253; Є. Мельников. Ілля Борщак – військовий, дипломат, вчений // *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Історичні науки»*, вип. 27. Миколаїв 2009, с. 157-165.

ретельній перевірці тверджень І. Борщака шляхом їх співставлення з документальними даними².

Рецензована праця історика з м. Миколаїв Євгена Мельникова, написана під керівництвом досвідченого професора Валентина Шкварця, без сумніву, належить до першого напрямку (далі посилання на цю роботу в тексті рецензії). Одразу зауважу, що, попри визначення автором її жанру як монографії, вона навряд чи може розглядатися як добротний науковий продукт, адже в ній відсутня система бібліографічних посилань. До того ж, автор оминув увагою цілу низку листів і розвідок І. Борщака³

² В. Ададуров. Народження одного історичного міту: Проблема «Наполеон і Україна» у висвітленні Ілька Борщака // *Україна модерна*, ч. 9. Київ – Львів 2005, с. 212-236; його ж: Документ і його прочитання дослідником: історія «Наполеоніди» // *Вісник Львівського університету. Серія історична*, вип. 39-40. Львів, 2005, с. 590-610; його ж: «Наполеоніда» на Сході Європи. Уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії. Львів 2007, с. 22-46, 195, 208-211, 222, 323-324, 338-340; його ж. Юго-западные окраины Российской империи в иерархии приоритетов восточно-европейской политики Наполеона (историографический аспект) // *Эпоха 1812 года. Исследования. Источники. Историография*, вып. 9. Москва 2010, с. 369-390; його ж: Борщак Илько // *Заграничные походы русской армии 1813–1815 годы. Энциклопедия*. У 2-х тт. / ред. В. М. Безотосный, А. А. Смирнов, т. 1. Москва 2011, с. 162-163; І. Анцишкін. До питання про «французський похід» Івана Сірка // *Козацька спадщина: Альманах Нікопольського регіонального відділення НДІ козацтва Інституту історії НАН України*, вип. 2. Нікополь – Дніпропетровськ 2005, с. 120-122; О. Захарчук. Українська тема в записках польського генерала Міхала Сокольніцького // *Україна дипломатична: Науковий щорічник*, вип. 7. Київ 2006, с. 377-385; його ж: Наполеонознавство у дослідженнях українських вчених // *Матеріали III Міжнародного конгресу українських вчених «Українська історична наука на шляху творчого поступу»*, т. 3. Луцьк 2008, с. 486; його ж: Элементы мифологизации наполеоноведения в современной постсоветской науке // *Наполеоновские войны на ментальных картах Европы: историческое сознание и литературные мифы*. Москва 2011, с. 73-84; його ж: Так рождаются мифы // *Родина* 6 (2012) 25-27, 29; С. Потрашков. Тревожное время: юго-западные и южные окраины Российской империи накануне и в начальный период наполеоновского нашествия // *Отечественная война 1812 года: Источники. Памятники. Проблемы. Материалы XV международной научной конференции*. Можайск 2009, с. 42; його ж: Нашествие Наполеона и польское население юго-западной окраины Российской империи // *Отечественная война 1812 года: Источники. Памятники. Проблемы. Материалы XVII международной научной конференции*. Можайск 2012, с. 243-244; І. Dmytrychyn. *Grégoire Orlik: Un Cosaque Ukrainien au service de Louis XV*. Paris 2009.

³ Див., наприклад: І. Борщак. Француз про Радянську Україну (Лист з Парижу) // *Пролетарська правда* (Київ), 25 лютого 1926; його ж: Одеський спекулянт про французьку інтервенцію в Росії (лист з Парижу) // *Пролетарська правда*, 24 березня 1926; його ж: Після конгресу радикал-соціалістів в Бордо (від нашого паризького кореспондента) // *Пролетарська правда*, 5 листопада 1926; його ж: Україна в споминах Денікіна // *Пролетарська правда*, 29 грудня 1926; його ж: Українські періодичні видання в паризьких бібліотеках (лист з Парижу) // *Пролетарська правда*, 31 березня 1928; його ж: «Діла й дні» петлюрів-

(швидше за все, вони залишилися для нього невідомими). В огляді джерел автор декларує неопубліковані документи як такі, що саме ним були віднайдені в результаті архівних пошуків (с. 209–210)⁴. Насправді вони вже давно були введені в науковий обіг попередніми дослідниками⁵. Замість критичного аналізу наявних публікацій та залучення нових джерел і матеріалів, що дозволило б вийти на новий рівень знань, автор тільки частково узагальнив зібраний попередниками матеріал. Отже, ця праця характеризується односторонністю висвітлення та не додає нічого нового до вивчення історичних поглядів І. Борщака.

Предметом дослідження Є. Мельникова визначена «біографія І. Борщака, що включає в себе головні аспекти наукової, історико-літературної діяльності вченого». Виникає природне питання: що мав на увазі автор, використовуючи термін «історико-літературна діяльність»? На нашу думку, наукове історичне дослідження і літературна діяльність існують окремо. Змішувати їх не можна. Водночас, предмет дослідження Є. Мельникова не вирізняється новизною. Так, автор намагається переконати, що історична творчість І. Борщака «співзвучна нашій добі» і начебто очищує вітчизняну науку від міфів та незграбних підробок (с. 8). Проте у випадку І. Борщака все якраз навпаки. Автором більшості фальсифікацій щодо історії українсько-французьких відносин виявився якраз І. Борщак.

У вирішенні поставлених завдань автор монографії спирався на відверто суб'єктивну версію діяльності головного персонажа свого дослідження, побудовану значною мірою на «місцевому патріотизмі». Складається враження, що Є. Мельников або не обізнаний, або навмисно замовчує деякі факти біографії І. Борщака, котрі не вписуються в його «ура-патріотичну» концепцію. Щоб показати І. Борщака незламним патріотом, автор монографії знехтував критичну оцінку його громадсько-політичної позиції, яку висловив один з лідерів Української революції 1917–1921 рр. Симон Петлюра, що в 1925 р. піддав нищівній критиці

ців (лист з Парижу) // *Пролетарська правда*, 14 квітня 1928; його ж: Шведчина й французька дипломатія // *За рік 1928*, т. 28. Київ 1928, с. 77-88; його ж: Наполеонівська мапа 1812 року // *Україна: Українознавство та французьке культурне життя*, зош. 2. Париж 1949, с. 116; його ж: Жан Монгайяр, пропагандист Наполеона, про «російське питання» (1805–1812 рр.) // *Україна: Українознавство та французьке культурне життя*, зош. 8. Париж 1952, с. 640-644; його ж: Жан Бургіньон // *Україна: Українознавство та французьке культурне життя*, зош. 10. Париж 1953, с. 885.

⁴ Посилання на: Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 984 (листування І. Борщака з І. Кривецьким).

⁵ Див.: Я. Дашкевич. Передмова // І. Борщак. *Мазепа. Орлик. Войнаровський: Історичні есе*, с. 10-11, 13.

радянськості погляди тодішнього власного кореспондента газети «Діло» в Парижі: «Борщак, як виявилось на перевірку, є продажна бестія. Тепер він одверто стоїть на засадах української більшовицької державности, визнає „благодать Божу” за сучасним Харковим. [...] Його моральний кредит серед тутешніх українців – низький»⁶.

Прорадянські погляди І. Борщака виявляє і його лист з Парижу від 22 грудня 1923 року до Євгена Онацького в Буенос-Айрес: «Мабуть, Ви чули, що я і мої товариші вже 2 роки як стали на ґрунт визнання необхідности співробітництва з Українським Радянським Урядом: українізація, що йде нині, тільки виправдала наш прогноз. Пишу це не для полеміки [...], а для того, щоби Ви краще від мене самого це почували»⁷. Про таку позицію свідчить ціла низка статей І. Борщака, опублікованих у пресі Радянської України. Наприклад, у газеті «Пролетарська правда» від 9 травня 1928 р. він писав: «Тепер, коли Радянська Україна вийшла на арену політичного життя як самостійна держава, треба перевірити, що знають за кордоном про український народ як етнічну та територіально-суспільну групу»⁸.

Замість того, щоб неупереджено відтворити біографію І. Борщака на основі широкого кола джерел, автор відтворює її переважно на основі інформації (с. 41-51), запозиченої зі статей, які написав понад 20 років тому відомий історик Ярослав Дашкевич⁹. Водночас Є. Мельников, описуючи життєвий шлях І. Борщака, подекуди подає відомості, які суперечать елементарній логіці. Так, на початку книги стверджується, що з кінця 1919 р. І. Борщак входив до складу української делегації на Паризькій мирній конференції (1919–1920 рр.) (с. 42). А вже за кілька речень історик пише, що в 1922 р. нарком освіти СРСР Анатолій Луначарський надав можливість І. Борщаку виїхати з культурною місією до Парижу, де він і залишився майже на все життя (с. 43). Втім, загально-відомо, що І. Борщак жодного дня не жив у Радянській Україні і, як свідчать більшість його біографів, з 1919 р. постійно проживав у Франції, куди прибув у складі делегації УНР на Паризьку мирну конференцію¹⁰.

⁶ С. Петлюра. *Невідомі листи з Парижа як політичний заповіт борцям за самостійну Україну*. Київ 2001, с. 27.

⁷ Цит за: А. Атаманенко. *Українська зарубіжна історіографія: до проблеми образу // Ейдос: Альманах теоретичної історії*, вип. 2. Київ 2006, с. 256.

⁸ І. Борщак. *Що знають про Україну? (лист з Парижу) // Пролетарська правда* (Київ), 9 травня 1928, с. 6.

⁹ Я. Дашкевич. *Передмова*, с. 3-4.

¹⁰ Див.: Я. Дашкевич. *Ілько Борщак // Довідник з історії України / ред. Р. Шуст, І. Підкова*. Київ 2001, с. 84; О. Оглоблін. *Українська історіографія 1917–1956*. Київ 2003, с. 114;

Проте нас більше цікавить аналіз українсько-французьких відносин в історичній спадщині І. Борщака. Насамперед зупинимося на активно досліджуваній останнім часом в українському історіографічному полі проблемі «Наполеон і Україна». Виклад цієї проблеми у Є. Мельникова зводиться до некритичного переказу головних тез Борщака про зацікавлення Наполеона українською державною ідеєю (с. 96). Автор пише, що французький дипломат «Готерів», відповідно до вказівок та побажань імператора французів розробив секретний меморандум, в якому розглядалася можливість утворення незалежної української держави, що мала отримати назву «Наполеоніда». Цей план передбачав військове захоплення та приєднання до української території інших земель. Особливий інтерес у французького уряду викликало узбережжя Чорного моря та Криму (с. 96-97).

Донедавна з легкої руки І. Борщака автором меморандуму, в якому імператорові французів пропонувалося утворити державу запорозьких козаків і кримських татар, що мала б бути названа на його честь «Наполеонідою», вважався граф Александр-Моріс Блан д'Отрив¹¹. Проте завдяки науковим розвідкам керівника приватного Центру наполеонівських досліджень Фернана Бокура (1921–2005) та сучасного українського дослідника Вадима Ададурова, було встановлене справжнє авторство цього меморандуму¹². Обидва науковці, кожен у свій час, працювали в Архіві історичної служби сухопутних військ Франції (м. Венсен), де й знайшли оригінал цього документу, що стало, на наш погляд, значною подією в сучасному наполеонознавстві. Автором виявився не д'Отрив, якому з політичних мотивів І. Борщак приписав це авторство, а відомий діяч польського

В. Швидкий. Борщак Ілько // *Енциклопедія історії України*. У 10-х тт. / ред. В. Смолій, т. 1. Київ 2003, с. 354; М. Дорошко. Ілько Костянтинович Борщак (Баршак Ілля Львович) // *Українська дипломатична енциклопедія*. У 2-х тт. / ред. Л. Губерський, т. 1. Київ 2004, с. 138-139; В. Ададуров. Борщак Ілько // *Отечественная война 1812 года и освободительный поход русской армии 1813–1814 годов. Энциклопедия*. У 3-х тт. / відп. ред. В. М. Безотосный, А. А. Смирнов, т. 1. Москва 2012, с. 226.

¹¹ І. Борщак. *Наполеон і Україна*. Львів 1937, с. 70-71.

¹² Див.: Ф. Бокур, О. Яновский. Российская империя в оценках польского генерала армии Наполеона // *Французская революция и судьбы мира: материалы международной научно-практической конференции, посвященной годовщине Французской революции (1789–1799 гг.)*, 21-22 апреля 1999 г. Минск 1999, с. 126-129; А. Яноўскі Цікавыя знаходкі французскага даследчыка Фернанда Бакура // *Беларускі гістарычны часопыс* 2 (1999) 28; Ф. Бокур. Михал Сокольницький и его записки императору Франции // Там само, с. 29-36; В. Ададуров. Документ і його прочитання дослідником: історія «Наполеоніди» // *Вісник Львівського університету. Серія історична*, вип. 39-40. Львів 2005, с. 595-596; його ж: Народження одного історичного міту: проблема «Наполеон і Україна» у висвітленні Ілька Борщака, с. 224-226; його ж: «Наполеоніда» на Сході Європи, с. 26-44, 281-288.

патріотичного руху початку ХІХ ст., що встиг послужити як у польській, так і у французькій арміях, – дивізійний генерал Міхал Сокольницький¹³.

Щоб зацікавити французів ідеєю відновлення Речі Посполитої в кордонах до 1772 р., М. Сокольницький у 1811 – на початку 1812 рр. уклав аж 11 меморандумів¹⁴. Серед них особливої уваги, на наш погляд, заслуговує «Оцінка постійних і активних сил, які може надати Польща в її цілості, а також її кордонів виключно з погляду їх військового значення». Зокрема, для того, щоб «надійно захистити Польщу від Росії», Сокольницький запропонував створити на її східних кордонах низку герцогств, які «знаходилися б під безпосередньою протекцією Польщі». Це мали бути герцогства Лівонське, Полоцьке, Смоленське, Мстиславське, Чернігівське (або Новгород-Сіверське) та Полтавське. На решті територій, як писав генерал, панували «різні козачі орди – головним чином ті, що відомі під назвою запорозьких». Об'єднані з кримськими татарами, вони могли б сформувати єдину державу – «Наполеоніду», котра складалася б із задніпровської частини Катеринославської губернії, Таврійської губернії та долини Дінця до впадіння цієї річки в Дон; на півдні Наполеоніда мала б простягатися аж до узбережжя Азовського та Чорного морів¹⁵. Утім, у документі не вказано, що ці герцогства повинні були увійти до складу відновленої Польщі. Тому твердження Є. Мельникова, що Варшавське герцогство внаслідок можливого поділу українських земель мало отримати три військово-адміністративні провінції (так звані «Наполеоніди») (с. 120), є вигадкою. Водночас автор монографії створив ще один міф. Навіть І. Борщак розповідав про план створення однієї «Наполеоніди», а у книзі Є. Мельникова стверджується, що їх було три.

Прикладом вигадкування І. Борщак неіснуючих документів є історія з так званими «прокламаціями», які французький посол у Стамбулі генерал Орас Себастьяні буцімто вручив запорожцям Задунайської Січі для поширення їх в Україні. Зокрема, І. Борщак писав про зустріч французького посла і запорожців, що нібито відбулася у вересні 1805 р. під час поїздки французького дипломата до місця свого призначення через Галац, Браїлів та Констанцу. Тоді, за словами І. Борщака, О. Себастьяні начебто

¹³ Див.: М. Sokolnicki. *Generał Michał Sokolnicki. 1760–1815*. Kraków – Warszawa 1912.

¹⁴ В. Адауров. Меморандуми польських авторів початку ХІХ ст. як джерело уявлень уряду Наполеона про південно-західні країни Російської імперії // *Український історичний журнал* 2 (2008) 156.

¹⁵ М. Сокольницький. «Исполнено по высочайшему повелению...». *Рапорт, поданный Наполеону начальником его контрразведки, польским генералом Михалом Сокольницким, с рекомендациями «О способах избавления Европы от влияния России...»*. Минск 2003, с. 81–82.

пообіцяв козакам після розгрому Росії повернути їм стародавні вольності, які мав гарантувати сам Наполеон¹⁶. Однак, як стверджує В. Ададуров, номери справ у Архіві Міністерства закордонних справ Франції, на які посилався І. Борщак, стосуються кінця XIX ст., а в справах, пов'язаних із 1805 р., не тільки немає жодної згадки про зустріч генерала із запорожцями, але й натяків на можливість залучення українців до боротьби проти Росії. Навпаки, у звітах та листуванні Себастіані стосовно його перебування в Туреччині зустрічаємо побоювання, що Росія може підбурити православне населення правобережжя Дунаю до повстання проти Оттоманської Порти¹⁷. Втім, незважаючи на появу нових джерел, автор рецензованої праці продовжує услід за І. Борщаким стверджувати, що задум французьких політиків став своєрідним тактичним ходом, що мав на меті здобути підтримку задунайських козаків (с. 120). Однак на сьогоднішній день не знайдено жодних документальних свідчень про те, що Наполеон обіцяв або прагнув визволити українців від деспотії росіян.

Дуже суперечливим, на наш погляд, є некритично перейняте з праці Наталі Полонської-Василенко¹⁸ твердження Є. Мельникова про те, що війна 1812 р. розділила «українську інтелігенцію» на два табори. Дехто буцімто висловлював неприховану радість і надію на докорінні зміни, пов'язані з приходом французької армії. Утім, переважна більшість української людности не вірила в обіцянки французької влади та в успіх її можливих намагань визволити Україну з-під російського деспотизму (с. 120). Зазначимо, що в своїй основній масі малоросійське дворянство було віддане цареві та православній вірі, а тим більше боялося та ненавиділо Наполеона як уособлення Французької революції. Можна погодитися з твердженням канадського історика Ореста Субтельного, що «антицарські настрої були явищем винятковим¹⁹, і величезна більшість українців вірно й завзято боронили імперію»²⁰.

¹⁶ І. Борщак. *Наполеон і Україна*, с. 40.

¹⁷ В. Ададуров. «*Наполеоніда*» на Сході Європи, с. 42-43.

¹⁸ Н. Полонська-Василенко. *Історія України*, т. 2. Київ 1992, с. 280-281.

¹⁹ Наприклад, селянин (а не дрібний дідич як стверджує І. Борщак) Яків Мочуговський схвалював наступ Наполеона на Росію; відставний солдат Федір Гуцан заявив, що буде воювати не проти французів, а проти москалів; колезький асесор Василь Лукич Лукашевич проголосив тост за здоров'я Бонапарта. Втім, як свідчать джерела, це сталося в 1807 р. (див.: И. Павловский. Дела об государственной измене и нарушении общего спокойствия, производившиеся в Малороссии в 1807 г. // *Киевская старина*, кн. 12. Киев 1903, с. 136-138; І. Троцький. До історії революційного руху на Україні на початку XIX ст. // *Прапор марксизму* 2 (1930) 156-158).

²⁰ О. Субтельный. *Україна: історія* / пер. з англ. Ю. Шевчук. Київ 1991, с. 189.

Ще одним прикладом некритичного переказування поглядів І. Борщака є звернення автора рецензованої монографії до питання про діяльність у Франції Григорія Орлика, сина гетьмана Війська Запорозького у вигнанні Пилипа Орлика²¹. Є. Мельников переконаний, що вся діяльність Орлика-молодшого була спрямована на пошук союзників, зацікавлених у вирішенні українського питання на міжнародній арені. Історик заявляє, що для здійснення своїх планів Г. Орлик прагнув заручитися підтримкою Франції. Зокрема, автор роботи, не покликаючись на жодні джерела, запевняє, що 27 листопада 1729 р. Г. Орлик з цього приводу зустрічався в Парижі з міністром закордонних справ Франції Жерменом-Луї Шовленом (с. 69). Невідомо, звідки взяте це сумнівне датування. Навіть І. Борщак стверджував, що ця зустріч відбулася 11 грудня 1729 р. Але й його твердження не відповідає дійсності, бо, як засвідчують документи з Архіву міністерства закордонних справ Франції, Г. Орлик узагалі не зустрічався з французькими політиками. Насправді Г. Орлика погодився узяти під свою опіку колишній король Речі Посполитої Станіслав Лещинський, який у той час на правах тестя Людовика XV проживав у королівському замку Шамбор²².

Важко погодитися з твердженням Є. Мельникова, що все своє життя на чужині Г. Орлик присвятив виключно служінню інтересам своєї батьківщини (с. 72). Докладно проаналізувавши обставини участі Г. Орлика в дипломатичних місіях у Польщу, оттоманську Порту та Кримське ханство, сучасна французька дослідниця Ірина Дмитришин дійшла висновку, що його активність у 1730–1734 рр. в цілому була спрямована на виконання доручень С. Лещинського та французьких міністрів, а не на боротьбу за незалежну козацьку державу²³. Наприклад, головна мета подорожі Г. Орлика до Криму в 1732 р. полягала в доставці листа Людовика XV кримському хану Каплан-Гірею. Повернувшись, він передав лист-відповідь Каплан-Гірею Людовику XV, в якому хан пообіцяв підтримати наміри Франції щодо обрання С. Лещинського польським королем²⁴.

²¹ І. Борщак. *Великий мазепиниць Григор Орлик, генерал-поручник Людовика XV (1702–1759)*. Львів 1932. Сучасне перевидання: В. Різниченко, І. Борщак. *Пилип Орлик – гетьман України. Великий мазепиниць Григор Орлик: історичні оповіді*. Київ 1996.

²² В. Ададунов. Український казак на службі Людовика XV или польський шляхтич на службі двох королей: Документальна деконструкція дослідження Илька Борщака о деятельности Петра-Григория Орлика // *Французский ежегодник 2014*. Москва 2014, с. 279.

²³ І. Дмитришин. Пилип Орлик – польський патріот? // *Od Kijowa do Rzymu: Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą* / ред. М. R. Drozdowski, W. Walczak, K. Wiszowata-Walczak. Białystok 2012, с. 360–361.

²⁴ В. Ададунов. Український казак на службі Людовика XV, с. 281.

Вкрай суперечливе також і твердження Є. Мельникова, нібито дипломатичні успіхи Г. Орлика викликали таке велике зацікавлення з боку французького уряду, що його призначили керувати українським відділом таємної дипломатії короля Людовика XV (с. 70). Слід підкреслити, що, всупереч твердженню І. Борщака²⁵, цього факту зовсім не підтверджують такі ретельні дослідники французьких архівів, як І. Дмитришин та В. Ададуrow. Як уже зазначалося, Г. Орлик здійснив низку успішних дипломатичних місій у різні країни. Однією з них був супровід С. Лещинського з Парижа до Варшави й доправлення у Версаль звістки про його успішне обрання на престол Речі Посполитої (вересень 1733 р.). Саме за виконання цієї місії, як свідчать джерела, Г. Орлик 24 січня 1734 р. був призначений генерал-ад'ютантом С. Лещинського та зарахований на французьку військову службу в 5-й драгунський полк²⁶. Згодом він зробив кар'єру на службі у французького короля. Так, 25 листопада 1747 р. Людовик XV призначив Г. Орлика командиром новоствореного полку «Королівські поляки»²⁷ (а не полку «Королівські шведи», як це стверджував у своїй праці І. Борщак, ворожий супроти ідеї союзу України з Польщею). Отже, ніде нема мови про те, що Г. Орлик керував українським відділом таємної дипломатії Людовика XV. І. Борщак у даному випадку навмисне сфальсифікував цей факт, щоб, як і в книзі «Наполеон і Україна», показати зацікавленість Франції українським питанням.

Вельми сумнівне твердження автора, що саме завдяки Г. Орлику був розроблений план антиросійської «революції» за участю гетьмана Кирила Розумовського, який мав використати зовнішньополітичні обставини для відокремлення від Росії (с. 71). Виникає питання: На підставі чого Є. Мельников дійшов такого висновку? Жодне джерело цього факту не підтверджує. Навіть сам І. Борщак зізнавався, що документів про контакти дипломатії Людовика XV з українським гетьманом небагато і що взагалі «про такі справи рідко залишаються сліди в джерелах»²⁸. Разом з тим, І. Борщак повідомляє, що 15 грудня 1753 р. французький дипломат граф Шарль-Франсуа де Брой (насправді це прізвище читається як де Брольї – de Broglie) писав з Варшави Людовику XV, що шляхтич Мокрановський увійде в зносини з К. Розумовським, з яким познайомився в Берліні.

²⁵ В. Різниченко, І. Борщак. *Пилип Орлик – гетьман України. Великий мазепиниць Григор Орлик*, с. 253.

²⁶ В. Ададуrow. *Український казак на службі Людовика XV*, с. 281.

²⁷ Там само, с. 286-287.

²⁸ В. Різниченко, І. Борщак. *Пилип Орлик – гетьман України. Великий мазепиниць Григор Орлик*, с. 253.

Невдовзі Мокрановський у своєму листі до де Брольї дав зрозуміти, що в разі якихось змін у Росії, чи то внаслідок перевороту, чи то внаслідок смерти цариці, К. Розумовського разом з нацією слід чимось заохотити²⁹. На нашу думку, історія з українським гетьманом є черговою вигадкою І. Борщака. Вона дуже подібна до сфальсифікованої І. Борщакіом історії про те, як у 1805 р. генерал О. Себастьяні нібито зустрівся з задунайськими козаками.

Водночас, замість того, щоб перевірити за архівами свідчення, що їх навів І. Борщак, Є. Мельников голосливо стверджує, що Г. Орлик надав Вольтерові матеріали та документи для написання біографії Карла XII (с. 72). Якби автор поставив перед собою хоча б це завдання і спробував віднайти в архівах відповідні документи на підтвердження своєї тези, його праця могла б мати певну наукову вартість. А так робота Є. Мельникова не тільки не робить очікуваного кроку вперед у дослідженні проблеми, але й є очевидним кроком назад від уже досягнутих в історіографії успіхів у вивченні творчої спадщини І. Борщака.

Олег Захарчук

²⁹ Там само.